

*Гласник Етнографског института Српске академије наука
и уметности, LIV, Београд, 2006.*

Педесет четврта књига *Гласника Етнографског института САНУ* има завидан обим, будући да обухвата 491 страну, али то свакако није њен једини квалитет. Она садржи велики број тематски разноврсних радова, а уз то је „угостила“ и ауторе из других научних области. Међу корицама LIV *Гласника ЕИ САНУ* нашло се чак 35 радова, који су сврстани у четири целине: Оригинални научни радови (9–360), Прегледни чланци (361–431), Грађа (433–473) и Прикази (475–491). Први део зборника је најобимнији и састоји се од 25 радова. Потом следи пет прегледних чланака, а у овом броју *Гласника* наша су се и три приказа и два текста у целини насловљеној као *Грађа*.

Гордана Благојевић у свом раду, *Колонија Срба у Солуну — лична имена и етничко обележје према матичним књигама (1896–1945)*, посматра испољавање етничке свести Срба у Солуну у првој половини 20. века, а на основу личних имена која су давана деци на крштењу. Занимљиво је то да су Срби који су живели на грчком говорном подручју давали својој деци српска, а не грчка имена. Тиме су слободно изражавали своју етничку различитост. Код оних Срба, међутим, који су се обрели у Македонији, долази до „македонизације“ личних имена. Исти случај је и са презименима, тј. уочава се чување српског имена и презимена у етнички различитој средини, као што је Грчка, док у етнички сличној средини, попут Македоније, то није случај.

У представљеном *Гласнику* налазимо два етнолингвистичка рада: *Стереотипи о Грцима у српском језику*, аутора Стане Ристић, и *Представе о Грцима у Вуковом корпусу ејских њесама*, аутора Иване Коњик. **Стана Ристић** је са дијахроног аспекта анализирала стереотипе о Грцима у српском језику. Рад се заснива на корпусу Рјечника ЈАЗУ, на примеру творбеног гнезда етнонима *Грк*.

Други аутор, Ивана Коњик, у свом раду показује у којој мери је Вуков корпус епике утицао на обликовање представе о Грцима у поствуковској култури у Србији.

Да Гласник прати и дешавања у оквиру нових технологија и актуелних трендова, потврђује рад Тијане Цвјетићанин — *Електронски фолклор тинејџера: SMS поруке*, чија је тема анализа размене посебне врсте СМС порука. Ако се има у виду чињеница да тинејџери најбрже прихватају технолошке новине и да су они најзаинтересованији за нове видове комуникације и за савремене медије, јасно је зашто је ова врста електронског фолклора најпопуларнија управо међу том популацијом. Према речима аутора, електронски СМС фолклор надовезује се на споменаре, као старију традицију дечјег писаног фолклора. За једног психолингвисту, на пример, могло би бити занимљиво упоредно проучавање текстова у споменарима и порука добијених путем мобилног телефона.

О томе какав би требало да буде *Идеални етнограф* говори рад Милоша Миленковића. Према његовим речима, идеални етнограф треба да верује у то да је стварност независна од ума, жеља и других диспозиција самих антрополога, да буде етнографски реалиста, да проверава и унапређује етнографски метод, да тежи производњи аутокреативне, објективне, опште евиденције, као и оне која је стечена у релативно контролисаним и поновљивим условима. Неке од ових особина могле би красити и „идеалног дијалектолога“.

Један од радова који на посебан начин привлачи нашу пажњу је — *Магија без магичног: нови ћрисћућ*, аутора Јелене Чворовић. На примеру традиционалне магијске праксе, аутор сугерише начине приступа методолошком проблему укључивања традиционалних/културних понашања магије у оквиру еволуционе парадигме. Магија и магијске технике садрже „наднаравне“ тврдње о сопственом дејству и моћи. Магија утиче на појединце само када су свесни да су „омађијани“ и када схвате поруку коју она преноси.¹ Те поруке нису само симболичне, већ су и традиционалне; оне се, углавном, размеђују између људи који имају заједничку традицију. Оно што је познато једном друштву, код припадника других заједница изазвало би другачије представе о истој ствари. Било би занимљиво направити паралелу, тј. сараднички истраживати одређене појаве са етнографског и лингвистичког аспекта. На пример, када би предмет истраживања била љу-

¹ Са становишта дијалектологије, одређена лексема налази се у активном лексичком фонду све док су у употреби предмет или радња које она именује; чим они нестану, лексема прелази у пасиван лексички фонд, а временом се и заборави.

бавна магија, а за информаторе би се узеле особе које не припадају истом културном коду, сасвим је сигурно да одређене магијске радње, предмети и сл. не би били познати обема групама, па тако ни лексема којима се нека радња или предмет именују. Ако би се испитивање вршило на генерацијски различитим информаторима, старији би одређене магијске радње знали, а млађима би то била непознаница — једнако обредна радња, као и лексема којом се именује.

У веома занимљивом раду Зорице Дивац — *Породичне и брачне (не)прилике у Србији (19. век)* — подсећа се на чињеницу да је Србија у 19. веку била поприште бурних политичких превирања, устаничких борби и великих друштвених промена и несигурности. Све то је, по мишљењу аутора, довело до тога да је патријархалност поремећена, а стари обичаји и ред — уздрмани. У овом раду је реч о следећим проблемима: отмица (девојке), чедоморство, брачна неслога и распад брака. Све то излази из оквира устаљеног модела патријархалног села. Ти су проблеми присутни у друштвеној заједници, и никако нису спорадични случајеви.

Милина Ивановић-Баришић посветила је пажњу привлачној и увек актуелној теми — *Одевање и мода*. У овом тексту се указује на то да је мода један од феномена савременог развоја друштвених заједница и да она, као таква, све више диктира начин понашања. Према речима аутора, одевању се до сада посвећивала значајна пажња, јер је то важна и незаобилазна тема у проучавању и разумевању прошлости једног народа. Овде се даље говори о односу одевања и моде у нашим приликама. Модна индустрија је одиграла велику, можда чак и пресудну улогу у томе да мода из основа измени начин одевања на овим просторима и тако „омогући“ раскид са традиционалним.

Предмет интересовања Драгане Радојичић у LIV Гласнику јесте *Ношња из Врчина*. Аутор посматра једну промену која се непосредно одразила и на ношњу, а која је у директној вези са статусом испитивног подручја: Врчин је из руралне средине прерастао у приградско насеље. С обзиром на то да је проучавање одевања једне средине захтевно и сложено, она се ограничила на неколико извора (расположива литература, фотографије из породичних албума и искази информатора са терена) да би се колико-толико приказала традиционална ношња и њена трансформација у Врчину. Испитивањем је обухваћен период од 19. века до првих година 21. века. На основу расположивих података одређено је трајање појединих одевних предмета, назначен је процес трансформације и потцртане функције које су поједини одевни предмети имали док су били у употреби. И поново се, на основу овога

рада, може закључити да би у истраживања оваквог типа, која се тичу „оживљавања“ неких ентитета из прошлости, углавном непостојећих у данашњим приликама, било добро укључити истовремено и лингвисте (пре свега — дијалектологе) и етнографе. Са преласком на други начин живота мења се и начин одевања, а самим тим и лексеме којима се именовала некадашња ношња прелазе у пасиван лексички фонд и временом нестају.

Ивица Тодоровић у свом раду *Хришћанска и њрећхришћанска димензија ритуала литијског опхода* предочава хришћански аспект ритуала литијског опхода, с освртом на чињеницу да у досадашњим истраживањима овој проблематици није посвећена довољна пажња. Аутор посматра однос хришћанске и претхришћанске димензије литијског обредног опхода, који у себи садржи и једне и друге елементе. Нагласак је стављен и на сагледавање различитих модела извођења литијског ритуала.

Из рада Мирјане Павловић *Божиићи обичаји Срба у Темишвару* може се закључити да је божиићи циклус обичаја Срба у Темишвару захваћен различитим променама. Према речима аутора, почетком 20. века, тј. у периоду пре Првог светског рата, божиићи циклус је представљао сложени циклус веровања и ритуалне праксе. У периоду између два светска рата долази до изразитих сажимања и поједностављења божиићног комплекса. После Другог светског рата настављена је редукција обичаја. У том периоду посебно изостају ритуални елементи и јавне прославе. Међутим, у периоду оживљавања религије, обнављају се елементи традиционалног модела божиићног ритуала. Посматрано са лингвистичког аспекта, може се закључити да политичке прилике у земљи утичу и на лексички фонд једне националне заједнице.

Од прегледних чланака, посебну пажњу привлачи *Пријем стурктуруализма на њримеру ѡроучавања обреда ѡрелаза у етнологији и антропологији Србије*, аутора Ане Продановић. Проучавање *обреда ѡрелаза* обележило је домаће етнoлошке и антрополошке истраживачке радове, нарочито током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века. Грађу за овај рад чинили су чланци и студије о обредима прелаза, објављени у домаћим часописима од 1970. године до данас. Овом приликом су детаљније посматрани радови који су допринели проширењу теоријског и аналитичког приступа обредима прелаза. Радови о историји, теорији и методу етнологије и антропологије код нас коришћени су као секундарна литература. Тема овог преглед-

ног рада могла би се везати и за етнолингвистичка истраживања, која у нашој средини све више узимају маха.

У трећој целини овог зборника (*Грађа*), налази се коауторски текст Биљане Миленковић-Вуковић и Ласте Ђаповић — *Етнографска грађа у делу Јована Мишковића*. Грађа која се користи у овом раду представља избор из Мишковићевог *Крајског ојиса Јагодинског округа* и *Тојографског речника Јагодинског округа*, објављених у 61. и 64. књизи *Гласника српског ученог друштва*, који је изашао пре више од 120 година. Аутори констатују да до данас није обављено слично истраживање, чији би резултати били представљени нашој научној и стручној јавности. У *Ономастолошком прилозима XVI* (Београд (САНУ), 2003. г.), међутим, налази се студија Јованке Радић *Тојонимија Белице (17–322)*. У приложеном списку литературе наводе се и други радови који се тичу ове теме и овог краја. Грађа у тексту о коме је реч подељена је у четири целине. Први део садржи податке о јагодинском округу, други — који је за лингвисте, заједно са четвртим, најзанимљивији — има узбучена 163 топонима, који су, по речима аутора, само избор из готово хиљаду топонима. Уз сваки од њих дата је дефиниција, а често и читава причица, легенда која је с тим у вези, што су све драгоцене подаци за лингвисте. У трећем делу овог текста табеларно је дат списак села јагодинског краја, са сеоским славама и преславама. Четврти део садржи списак топонима који се помињу више пута, са назначеном фреквенцијом, било да се јављају у идентичном облику било у изведеницама.

У овоме приказу свакако није могло бити споменуто све што је вредно спомена и наше пажње. Издвојени су радови који, по мишљењу аутора приказа, бивају занимљиви и за лингвисте, јер се проучавањем материјалне и духовне културе допире и до лексике која се у свакодневном говору више не може забележити. То је она лексика која је прешла у пасивни лексички фонд. Гледано очима лингвисте (пре свега, дијалектолога-лингвогеографа), резултати појединих етнографских истраживања били би веома корисни при изради лингвистичких и етнолингвистичких карата. Ако бисмо једну етнолошку, одн. етнографску тему „провукли“ кроз читав српски језички простор, имали бисмо увид и у одређену тематску лексику која се користи у појединим крајевима.

И да поновимо оно што смо већ раније поменули, односно — да истакнемо неопходност тимских теренских истраживања када су у питању овде разматране и њима сличне теме. Удруживање етнолог/антрополога и лингвиста (дијалектолога, етнолингвиста, социолин-

гвиста, психоллингвиста) на заједничким пословима представља неопходан предуслов за успешне интердисциплинарне резултате.

На крају ваља истаћи да су интересовања аутора Гласника ЕИ САНУ LIV ишла у најразличитијим правцима, тако да научна радозналост сваког етнолога и лингвисте може бити задовољена.

Нови Сад

Мирјана Пејровић